

Conceptualization of identity in the conservation of Cultural Relics based on content analysis of related international documents

Fazeh Rahimi

Ph. D Student of Restoration of cultural and historical objects, Faculty of Conservation and Restoration, University of Art, Tehran, Iran
<https://orcid.org/0009-0001-5524-6927>

Alireza Razaghi*

Associate Professor, Department of Restoration and Conservation of Historical Buildings and Urban Fabrics, Faculty of Conservation and Restoration, University of Art, Tehran, Iran
<https://orcid.org/0000-0002-1699-4009>

Abstract

Identity is one of the concepts that has a wide range of meaning in human sciences and is studied by researchers in most different branches of human sciences including psychology, sociology and philosophy. The importance of this issue is that it is impossible to find a person or an object that lacks identity. Based on this, the current article is the results of the studies conducted with the theoretical framework of social identity, the branch of social sciences in international documents related to the preservation and restoration of historical-cultural monuments. For this purpose, the research method of content analysis was chosen to be able to analyze a large number of related documents. The documents under review are 28 international documents related to the years 1969 to 2023. In order to conceptualize identity and its relationship with the protection and restoration of historical-cultural relics, international documents in the field of cultural heritage were analyzed. The documents were coded and categorized, this helps to extract and analyze issues related to the concept of identity faster and more accurately. The results of the content analysis carried out in these documents are in the two main branches of identity definition and the relationship between identity and protection. This issue helps to define the identity of a historical-cultural relic and use it as a tool to determine the policy of protection and restoration of historical works. used culturally. The results of the studies in this research state that there is a two-way relationship between preservation and restoration and the identity characteristics of the work. Each one affects the other, so by studying the identity characteristics of the work and its definition, it can be used as a tool to determine the policy of protection and restoration of historical-cultural works.

Keywords: identity, conservation and restoration, content analysis, international documents, cultural heritage

Corresponding Author, Email: Razeghi@art.ac.ir*

مفهوم‌شناسی هویت در حفاظت از آثار تاریخی فرهنگی بر مبنای تحلیل محتوای اسناد بین‌المللی مرتبط*

فضه رحیمی

دانشجوی دکتری مرمت اشیای فرهنگی و تاریخی، دانشکده حفاظت و مرمت، دانشگاه هنر، تهران، ایران

علیرضا رازقی**

دانشیار گروه مرمت و احیاء بناها و بافت‌های تاریخی، دانشکده حفاظت و مرمت، دانشگاه هنر، تهران، ایران

چکیده

هویت از جمله مفاهیمی است که دارای گستره معنایی وسیعی در علوم انسانی است و در بیشتر شاخه‌های مختلف علوم انسانی از جمله روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و فلسفه مورد مطالعه پژوهشگران است. اهمیت این موضوع از آن جهت است که نمی‌توان فرد یا شیئی را یافت که فاقد هویت باشد. بر این اساس مقاله حاضر نتایج حاصل مطالعات انجام‌شده با چهارچوب نظری هویت اجتماعی، شاخه علوم اجتماعی در اسناد بین‌المللی مرتبط با حفاظت و مرمت آثار تاریخی - فرهنگی است. در این پژوهش روش پژوهشی تحلیل محتوا انتخاب شد تا بتوان تعداد زیادی از اسناد مرتبط را تحلیل کرد. اسناد مورد بررسی ۲۸ سند بین‌المللی مربوط به سال‌های ۱۹۶۹ تا ۲۰۲۳ است. به منظور مفهوم‌شناسی هویت و رابطه آن با حفاظت و مرمت آثار تاریخی - فرهنگی، متن اسناد به صورت دقیق مطالعه و سپس کدگذاری و مقوله‌بندی شدند. این امر کمک می‌کند موضوعات مربوط به مفهوم هویت دقیق‌تر و سریع‌تر استخراج و تحلیل شوند. نتایج تحلیل محتوای انجام‌شده در این اسناد، در دو شاخه اصلی تعریف هویت و رابطه هویت و حفاظت طبقه‌بندی شدند؛ همچنین نتیجه مطالعات در این پژوهش بیان می‌کند که بین حفاظت - مرمت ویژگی‌های هویتی اثر رابطه دوسویه برقرار است؛ زیرا هر یک بر دیگری تأثیر می‌گذارند، بنابراین با شناخت ویژگی‌های هویتی اثر و تعریف آن می‌توان از آن به عنوان ابزاری برای تعیین خط‌مشی حفاظت و مرمت آثار تاریخی - فرهنگی استفاده کرد.

کلیدواژه‌ها: هویت، حفاظت، تحلیل محتوا، اسناد بین‌المللی، میراث فرهنگی

* این مقاله از رساله دوره دکتری خانم فضه رحیمی با عنوان "نقش هویت در حفاظت و مرمت آثار تاریخی فرهنگی بر مبنای تحلیل اندیشه‌ها و رویکردهای حفاظت‌گران و مرمت‌گران معاصر ایران" به راهنمایی آقای دکتر علی رضا رازقی در دانشگاه هنر استخراج شده است.

** نویسنده مسئول مکاتبات با پست الکترونیک: Razeghi@art.ac.ir

مقدمه

تعداد زیادی اسناد بین‌المللی در حوزه میراث فرهنگی و حفاظت از آن‌ها وجود دارد که طی سال‌های متوالی برای حفاظت از این آثار تهیه شده‌اند، برخی از این اسناد براساس مفاهیمی مانند اصالت و ارزش تاریخی تهیه شده است. هدف آن‌ها نیز حفاظت هرچه بیشتر و بهینه آثار تولید شده در فرهنگ‌های مختلف است. زیرا یکی از دغدغه‌های جهان امروز حفظ تنوع فرهنگی در دنیاست. به همین دلیل یکی از مفاهیم مورد توجه در حفاظت و مرمت آثار تاریخی مفهوم هویت است که در برخی اسناد به‌طور مثال سند نار^۱ به آن اشاره شده است. هرچند موضوع این سند اصالت است؛ اما در مقدمه آن به هویت در آثار پرداخته شده است؛ بنابراین با توجه به جهانی‌سازی که در دنیای امروز می‌تواند باعث از بین رفتن فرهنگ‌های زنده و تنوع فرهنگی شود؛ این سؤال پیش می‌آید که آیا در اسناد بین‌المللی در حوزه حفاظت و مرمت به موضوع هویت توجه شده است؟ ارتباط هویت با موضوع حفاظت و مرمت چگونه است؟ پاسخ به این سؤالات می‌تواند خط‌مشی را که در این اسناد در ارتباط با مفهوم هویت بوده است را برای ما نمایان کند.

می‌دانیم هر اثر تاریخی - فرهنگی دارای ویژگی‌هایی است که خاص خود اثر است و از آن به هویت تعبیر می‌شود. این مفهوم می‌تواند متخصصان و کارشناسان را در تعیین بهترین راه و روش حفاظت و مرمت کمک کند. بر همین اساس در این مقاله به بررسی مفهوم هویت در اسناد بین‌المللی در راستای حفاظت و مرمت آن پرداخته شده است، تا بتوان بررسی کرد که مفهوم هویت در این اسناد با چه واژگانی و با چه معنی و مفهومی پرداخته شده است. از طرفی توجه به اینکه اسناد بین‌المللی محل رجوع برای تصمیم‌گیرهای حفاظتی و مرمتی هستند، اینکه این اسناد چگونه و ذیل کدام مفاهیم، هویت آثار را در نظر گرفته است می‌تواند نقش مهمی در حفاظت و مرمت آثار داشته باشد. به همین دلیل با توجه به گستردگی و تنوع جوامع و آثاری که در این جوامع تولید و مورد استفاده قرار گرفته است، ضروری است بررسی شود که در این اسناد چگونه با موضوع هویت برخورد داشته است.

پیشینه پژوهش

۱-۲- هویت در علوم اجتماعی

به دلیل اینکه هویت دارای گستره معنایی وسیعی در حوزه‌های مختلف علوم انسانی است ابتدا به تعریف واژه هویت پرداخته می‌شود. در فرهنگ جامع تصویری^۲ برای کلمه Identity کلمات مختلفی با معانی مشابه آورده شده است که به شرح زیر مورد توجه قرار گرفته است (جدول ۱).

جدول ۱. دایره واژگانی کلمه Identity

Personal identity	۱
Individuality	۲
Identicalness	۳
In distinguishability	۴
Identification	۵
Recognition	۶
identity operator	۷
Identity element	۸

در دیکشنری لانگمن^۳ کلمه Identity دارای ریشه لاتین با قدمت ۱۵۰۰-۱۶۰۰ ساله است و از idem به معنای «همان» گرفته شده است. در زبان‌های لاتین واژه Identity به‌عنوان معادل واژه هویت تعریف شده است. ریشه این واژه Iden-titas است و از Idem یعنی مشابه و یکسان گرفته شده است. این واژه در فرهنگ وبستر^۴ به‌صورت ذیل معنا شده است.

- مشابهت ویژگی کلی یا اساسی در نمونه‌های مختلف.
- مشابهت در همه آن چیزی که بیانگر واقعیت شیء باشد.
- حالتی از همانندی با شیء توصیف شده یا ادعا شده.
- معادله‌ای که برای همه مقادیر نمادها پاسخ دهد.

در لغت‌نامه دهخدا هویت (هوی ی) (ع ا) هُوَیَه است. هویت عبارت است از تشخیص و همین معنی میان حکیمان و متکلمان مشهور است. (کشاف اصطلاحات الفنون)^۵. // هویه گاه بر وجود خارجی اطلاق می‌گردد (کشاف اصطلاحات الفنون). // هویت گاه بر ماهیت با تشخیص اطلاق می‌گردد که عبارت است از حقیقت جزئی. (کشاف اصطلاحات الفنون). در دائرةالمعارف علوم اجتماعی، مفهوم تعیین هویت^۶ چنین تعریف شده است که در یک معنی، خود را با فردی، حزبی یا گروهی یکسان و هم‌تا پنداشتن است، آن‌چنان‌که فرد خود در قالب آن ببیند.

در پژوهش حاضر مفهوم هویت در حوزه علوم اجتماعی مدنظر است. بر همین اساس مقاله حاضر هویت را از دیدگاه دیالکتیک کنش متقابل که از رویکردهای جدید نسبت به هویت است، مورد بررسی قرار می‌دهد که متفکران چندی از جمله شلدون اسرایکر^۷، مک کال و سیمونز^۸، پیتر برک^۹، هنری تاجفل^{۱۰}، ریچارد جنکینز^{۱۱}، پیتر هال^{۱۲}، وان دایجک^{۱۳}، رابرت جی دان^{۱۴} و جودیت باتلر^{۱۵}، متأثر از دیدگاه کنش متقابل هستند.

«ریچارد جنکینز» در ارتباط با این نظریه با دسته‌بندی هویت‌ها به دو دسته اولیه و ثانویه، گام مهمی برای تبیین انواع هویت برداشته است. به نظر او، هویت‌هایی همانند خود بودن (تعریف فرد از خود به‌عنوان یک شخص منحصر به فرد) انسان بودن و جنسیت، اولیه هستند که در مراحل نوزادی و کودکی نمود پیدا می‌کنند و در واقع حاصل تعاملات فرد با گروه‌های نخستین، همانند خانواده و همسالان هستند. اما هویت‌های ثانویه، هویت‌هایی هستند که بیشتر تحت تأثیر تعاملات اجتماعی در قالب گروه‌های ثانویه شکل می‌گیرند. هویت‌های اولیه نسبت به هویت‌های ثانویه، در مقابل تغییر و دگرگونی، بسیار نیرومندتر و ارتجاعی‌تر هستند. از نظر جنکینز، هویت‌یابی فرایندی دیالکتیکی و دوسویه است و در تحلیل هویت ضرورت دارد تا در کنار عوامل اجتماعی سطح خرد، نقش رده‌بندی‌ها و گروه‌بندی‌های نهادی و تخصیص آمرانه هویت به افراد و چگونگی تفسیر، مواجهه، مقابله و مقاومت افراد با این رده‌بندی‌ها را نیز مورد توجه قرارداد (جنکینز، ۱۳۸۱).

هویت از خصوصی‌ترین جلوه فردی تا عمومی‌ترین نمود جمعی را در بر می‌گیرد. از هویت به‌معنای مختصات ویژه فرد و متمایزکننده او از دیگران گرفته تا هویت به‌عنوان پدیده‌ای جمعی (Olson, 2016: 69). آنچه هویت را می‌سازد، دو مفهوم «من»، «دیگری» و مرزبندی میان این دو مفهوم است. پرسش از هویت مرحله‌ای از آگاهی و خودآگاهی و شعور اجتماعی است که در نتیجه جهانی شدن یا در مقابل آن صورت می‌گیرد (Giddens, 1991). پرسش از هویت، نخبگان یک جامعه را به اندیشه و چاره‌جویی وامی‌دارد. موجب تفکر و اندیشیدن به خود و در نتیجه استخراج داشته‌ها، بازنگری و نیز تلفیق آن‌ها با یافته‌ها است. هویت، در روند ناگزیر جهانی شدن و تعامل فرهنگ‌ها و تمدن‌ها و نیز تبادل باورها، ارزش‌ها و هنجارها و در برخی از مواقع نفوذ شیوه‌ها و سبک‌های مختلف زندگی، از دغدغه و نگرانی‌های اصلی ملت‌ها و جوامعی است که از پیشینه و سابقه تمدنی، فرهنگی و تاریخی مخصوص به خود برخوردارند. در چنین شرایطی که فرهنگ‌ها تهدید و یا در معرض افکار و شیوه‌های نوین زندگی قرار می‌گیرند و افراد یک جامعه و یا فرهنگ از توجیه آن‌ها احساس ناتوانی می‌کنند هویت به پرسش کشیده می‌شود. از بطن این پرسش است که بازگشت به موقعیت بومی، نوعاً واکنش به کنش جهانی شدن است، واکنشی که مردم در رویارویی با شکلی خاص از روند مدرن‌سازی نشان می‌دهند. (Hall & Du Gay, 1996)

۲-۲- مفهوم هویت در حفاظت و مرمت

به نحوی می‌توان گفت مفهوم هویت بیش از آنچه تصور می‌شود با حفاظت و مرمت در ارتباط است. در واقع سرآغازهای حفاظت و نگهداری آثار تاریخی به خاستگاه‌های خودآگاهی‌های تاریخی امروزی پیوند دارند که در اواخر سده هجدهم میلادی به بلوغ می‌رسند. در قرن نوزدهم تحولات ویژه‌ای به وقوع پیوست و به دنبال آن نظریاتی ارائه شدند که هریک مکمل نظریه قبلی و تجربه‌ها و تئوری‌های مرمتی بوده و با توسعه و پیشرفت دانش‌های معماری، مرمت و باستان‌شناسی همگام شدند. ویوله لودو فرانسوی، جان راسکین انگلیسی، لوکا بلترامی ایتالیایی، کامیلوسیت اتریشی و کامیلو بویی تو ایتالیایی از نظریه‌پردازانی بودند که به مطالعه، بحث و بررسی بقای فرهنگ‌های سنتی کنونی پرداختند. واژه نگاهداری را می‌توان بیانگر شیوه نگاهداشت ارتباطی زنده و پویا با کارهای فرهنگی گذشته دانست. بعد از انقلاب صنعتی حفظ ارتباط با گذشته پایان یافت (وطن دوست، ۱۳۹۵: ۳۵۵)، اما این جدایی و گسست از گذشته آن‌چنان مطلوب نبود و همچنان به صورت دلتنگی نسبت به گذشته باقی ماند و در برخی موارد به صورت یک عطش به گذشته ادامه پیدا کرد و باعث شد همچنان نگاهی به گذشته وجود داشته باشد و باعث ایجاد رویکردهایی جدیدتر به گذشته شد. در واقع از زمان این جدایی به این سو، انسان غربی گذشته را رویدادی تمام‌شده می‌پندارد که اکنون همچون نگاه کردن به چشم‌اندازی سراسری از فاصله دور به آن می‌نگرد. این فاصله جدید تاریخی شرایط لازم برای رویکردی عینی‌تر و علمی‌تر در برابر گذشته را در شکل آگاهی تاریخی فراهم کرده است (Philippot, 1976: 92). دلتنگی نسبت به گذشته که از ابتدای سده هجدهم میلادی جایگزین تداوم سنتی بین گذشته و حال شد، تاریخ‌باوری را با ملی‌گرایی ترکیب و نه تنها به تجدید حیات سبک‌های قدیمی هنر و معماری بلکه به یک سردرگمی ناخجسته پیرامون نگاهداری و بازسازی نیز منجر شده است (Philippot, 1976: 92).

جان راسکین نخستین کسی است که آگاهی کامل از پیامدهای این گسست در تداوم سنت را که به واسطه تکوین آگاهی تاریخی امروزی به وجود آمده است بیان می‌کند: مرمت به معنای کامل‌ترین تخریبی است که بنا با آن مواجه می‌شود: تخریبی که از درون آن هیچ‌گونه باقی مانده‌ای را نمی‌توان گردآوری کرد: تخریبی که با توصیف غلط آنچه از میان‌رفته همراه است نمی‌توان روح هنرمند مرده را فراخواند و فرمان داد تا دستانی دیگر و افکاری دیگر را هدایت کند (Ruskin, 1949: 18). قابل ذکر است احیای ارزش‌های مربوط به هویت فرهنگی، بخشی از حساسیت‌های اصلی جامعه جهانی است و تنها به چند کشور خاص محدود نمی‌شود. تنوع خلاقانه فرهنگ‌ها، از سوی یونسکو و کل جامعه بین‌الملل به‌عنوان یک اولویت اصلی، شناخته شده است (Unesco, 1995). این مسئله خود بیانگر این مطلب است که با وجود پدیده جهانی شدن، نمی‌توان تنوع فرهنگی مناطق مختلف را نادیده گرفت. وقتی از تنوع فرهنگی صحبت می‌شود از هویت‌های جوامع مختلف سخن به میان می‌آید. تنوع فرهنگی به دلیل وجود هویت‌های مختلف به وجود می‌آید و این امر باعث می‌شود فرهنگ و رسوم مختلف در نحوه کار و شیوه زندگی را بتوانیم از هم شناسایی کنیم.

اهمیت هویت در حفاظت و مرمت در قرن هجدهم به وجود آمد. در این قرن، دغدغه فزاینده‌ای برای ثبت منابع اصیل هنر عامیانه و نیز خلاقیت، به‌عنوان بیانی از هویت فرهنگی به وجود آمد و در پی آن، به شکل‌گیری تلاش‌هایی برای صیانت از نواحی و جوامع سنتی انجامید. این تلاش‌ها ادامه پیدا کرد به طوری که از اواخر قرن بیستم نیز، کوشش‌هایی به‌منظور حفظ تنوع فرهنگی و تداوم حضور فرهنگ‌های زنده به عمل آمده است (یوکیلهتو، ۱۳۹۴: ۳۳۰). این کوشش را می‌توان در اسناد بین‌المللی از جمله توصیه‌نامه‌ها و منشورها دید. بر همین اساس اسناد بین‌المللی در حوزه میراث فرهنگی به نحوی به تنوع فرهنگی و هویت و فرهنگ‌های زنده اشاره و بر حفظ آن‌ها تأکید می‌کنند.

در واقع از زمانی که حفاظت و مرمت به صورت یک حوزه تخصصی مورد توجه جامعه بین‌المللی قرار گرفت حفظ هویت و تنوع فرهنگی یکی از دغدغه‌های اصلی آن بوده است که نمود آن را می‌توان در سند نارا دید. سند نارا هرچند در مورد مفهوم اصالت است؛ اما در مقدمه آن آمده است که: در جهانی که به‌طور فزاینده در معرض فشارهای جهانی‌سازی و همگون‌سازی است، و در جهانی که جستجو برای هویت فرهنگی گاهی از طریق ملی‌گرایی خشونت‌آمیز و سرکوب فرهنگ‌های اقلیت دنبال می‌شود، نقش اصلی موضوع اصالت در کار حفاظت، روشن کردن و وضوح بخشیدن به حافظه

جمعی بشریت است (Nara, 1994). به همین دلیل در این پژوهش به بررسی مفهوم هویت در این اسناد می‌پردازد تا بتواند تعریف جامعی از آن را در حوزه حفاظت و مرمت استخراج نماید.

توصیف و بررسی

۱-۳- روش پژوهش

در این پژوهش برای مطالعه اسناد از تحلیل محتوا^{۱۶} استفاده شده است. تحلیل محتوا به وسیله نرم‌افزارهایی نیز قابل اجرا است؛ اما اولین قدم مطالعه دقیق اسناد است. تحلیل محتوا یک ابزار تحقیقی است که برای تعیین وجود کلمات، مضامین یا مفاهیم خاص در برخی داده‌های کیفی (مثلاً متن) استفاده می‌شود. با استفاده از تحلیل محتوا، محقق می‌تواند حضور، معانی و روابط بین کلمات، مضامین یا مفاهیم خاصی را، کمی و تحلیل کند. اصطلاح «پژوهش تحلیل محتوا» معادل واژه انگلیسی «Content Analysis Research» است (خنیفر، ۱۳۹۸: ۷۷).

دو دسته اصلی تحلیل محتوا شامل تحلیل محتوای کمی و کیفی است که در این پژوهش از تحلیل محتوای کیفی برای یافتن مفهوم هویت و مفاهیم نزدیک به آن استفاده شده است. اتکای فلسفی پژوهش حاضر به پارادایم تفسیری - برساختی و مبتنی بر درک معنای محتواهای متون در دست مطالعه است.

۱-۱-۳- کد و کدگذاری

کد، برچسبی است که به یک واحد معنایی داده می‌شود. به نظر کوفی و آتکینسون^{۱۷} کدها ابزارهایی هستند که با آن‌ها فکر می‌کنیم. کدها تمهیدات اکتشاف هستند؛ کدها می‌توانند شامل کلمه، مجموعه‌ای از کلمات یا عبارات باشند (مهرداد و همکاران، ۱۳۹۸). در این پژوهش از واحد کلمه برای کدگذاری استفاده شد که از متن اسناد استخراج شدند. برای شروع کدگذاری بدون پیش فرض و پیش‌زمینه‌ای برچسب‌زدن به مضمون‌ها انجام شد. این کار به صورت دستی و سپس با نرم‌افزار مکس کیودا انجام گرفت. در این نرم‌افزار هریک از اسناد یک سند محسوب می‌شود. ضروری است وارد کردن اسناد به وسیله گزینه import در قسمت Document انجام شود. برای کدگذاری دو شیوه کدگذاری اولیه و محوری به کار برده شد.

۱. کدگذاری اولیه: کدگذاری اولیه متن که «کدگذاری باز»^{۱۸} نیز نامیده می‌شود، بعد از خواندن مکرر و دقیق انجام می‌شود. در نتیجه کدگذاری باز متن «مقولات اولیه یا کدهای اساسی» استخراج می‌شوند. این نوع کدگذاری عبارت است از: فروشکستن داده‌های کیفی به بخش‌های مجزا، بررسی دقیق آن‌ها و مقایسه آن‌ها برای یافتن شباهت‌ها و تفاوت‌هایشان (Strauss & Corbin, 1998) در این پژوهش ابتدا متون اسناد خوانده شد و سپس جملات کلیدی از آن‌ها استخراج شدند و در جدول‌هایی طبقه‌بندی شدند. کلماتی که از نظر معنایی مفهوم جمله خوانده شده را می‌رساند به عنوان کد انتخاب شدند. در این مرحله جملات کلیدی و کلمات بارها مورد بررسی قرار گرفتند (جدول ۲).

جدول ۲. نمونه‌ای از کدگذاری اولیه اسناد

ردیف	جملات کلیدی	کدگذاری اولیه
۱	حفظ دارایی‌های فرهنگی در مقابل خطرات ناشی از صادرات، واردات و انتقال غیرقانونی مالکیت، بر عهده هر کشوری است که این‌گونه دارایی‌ها در قلمرو حاکمیت وی قرار دارد و میراث فرهنگی آن کشور را تشکیل می‌دهد؛	جلوگیری انتقال غیرقانونی در قلمرو حاکمیت

۲. کدگذاری محوری: کدگذاری محوری کارهای تحلیلی ناشی از کدگذاری اولیه را توسعه می‌دهد. هدف از این روش کنار هم چیدن داده‌هایی است که در فرایند کدگذاری اولیه از هم جدا یا گسسته شده‌اند (Strauss & Corbin, 1998). محور در کدگذاری محوری یک مقوله برآمده از دور اول کدگذاری است. این روش مقوله‌ها

را به زیرمقوله‌ها مرتبط می‌کند و مشخصه‌ها و جهت‌گیری‌های مقوله‌ها را مشخص می‌کند (Charmaz, 2006). در واقع مقوله‌بندی طبقه‌بندی مفاهیم است. مفاهیم با یکدیگر مقایسه شوند سپس مقولات کشف می‌شوند بدین ترتیب مفاهیم در نظامی بالاتر دسته‌بندی می‌شوند (Strauss & Corbin, 1998). در این پژوهش کدهایی که شباهت معنایی دارند در گروه‌ها یکسان قرار گرفتند؛ سپس گروه‌های یکسان در محور زیرمقوله‌ها و مقوله‌های اصلی طبقه‌بندی شدند، به‌طور مثال زیرمقوله‌های تنوع فرهنگی، ارزش فرهنگی و دارایی فرهنگی برای طبقه‌بندی کدهای استخراجی در ارتباط با مفهوم هویت استفاده شد (جدول ۳).

جدول ۳. نمونه‌ای از کدگذاری محوری و مقوله‌بندی

مقوله اصلی	زیرمقوله	نمونه‌ای کدهای استخراجی
مفهوم هویت	تنوع فرهنگی	تنوع فرهنگی، تبادل افکار، تنوع مکانی و تنوع زبانی
	تنوع ارزش‌ها	ارزش اجتماعی، فرهنگ سنتی و ارزش ذاتی
	دارایی فرهنگی	میراث ملموس و ناملموس، سرمایه مادی و معنوی

۲-۱-۳- جامعه آماری

در پژوهش حاضر جامعه آماری اسناد بین‌المللی شامل عهدنامه، توصیه‌نامه و منشورهای بین‌المللی مربوط به سال‌های بین ۱۹۶۹ تا ۲۰۲۳ است (جدول ۴). چنانچه گفته شد به غیر از سند نارا که در مقدمه آن به هویت پرداخته شده است، در بسیاری از اسناد یا به این موضوع پرداخته نشده و یا به‌صورت غیرمستقیم با موضوعاتی همچون تنوع فرهنگی و جهانی‌سازی مسائل مربوط به هویت مطرح شده است. بر همین اساس در این پژوهش تعداد ۲۸ سند که موضوع آن‌ها به‌صورت مستقیم و یا غیرمستقیم مربوط به هویت است، انتخاب شده است. تعدادی از این اسناد در ایران ترجمه شده و مورد وثوق بوده است و برخی نیز در راستای این پژوهش ترجمه شد.

جدول ۴. اسناد بین‌المللی در ارتباط با مفهوم هویت

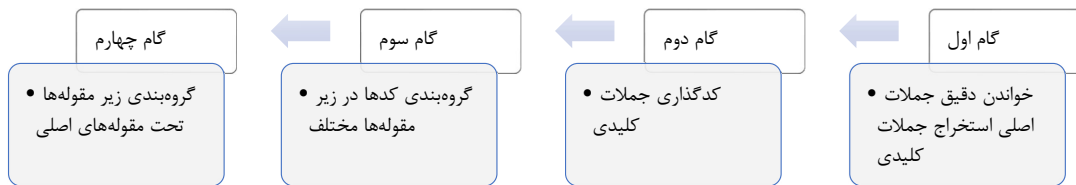
ردیف	عنوان
۱	عهدنامه اروپایی دربارهٔ حفاظت از میراث باستان‌شناسی بازمینی شده در سال ۱۹۹۲ عهدنامه - شورای اروپا (European Convention, 1969)
۲	عهدنامهٔ راهکارها و ابزار ممانعت و جلوگیری از واردات، صادرات و انتقال غیرقانونی مالکیت دارایی‌های فرهنگی مجمع عمومی سازمان ملل (Unesco, 1970)
۳	عهدنامه حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی جهان مجمع عمومی سازمان ملل (Unesco, 1972)
۴	عهدنامهٔ حفاظت از میراث معماری اروپا؛ با توجه به کنوانسیون فرهنگی اروپا که در ۱۹ دسامبر ۱۹۵۴ (Granada, 1985)
۵	توصیه‌نامهٔ اصول بین‌المللی اجرایی راجع به کاوش‌های باستان‌شناختی مجمع عمومی سازمان ملل (Unesco, 1956)
۶	توصیه‌نامه حفظ و حراست زیبایی و ویژگی چشم‌اندازها و محوطه‌ها مجمع عمومی سازمان ملل (Unesco, 1962)
۷	توصیه‌نامهٔ راهکارها و ابزار ممانعت و جلوگیری از واردات، صادرات و انتقال غیرقانونی مالکیت دارایی‌های فرهنگی مجمع عمومی سازمان ملل (Unesco, 1964)
۸	توصیه‌نامهٔ حفاظت از دارایی‌های فرهنگی که از سوی فعالیت‌های عمومی و خصوصی در معرض خطر قرار گرفته‌اند. مجمع عمومی سازمان ملل (Unesco, 1968)

ردیف	عنوان
۹	توصیه‌نامه حراست از نقش امروز محدوده‌های تاریخی مجمع عمومی سازمان ملل (Unesco, 1976)
۱۰	توصیه‌نامه شماره ۶ آر (۸۹) کمیته وزیران به کشورهای عضو در مورد حمایت و بهبود میراث معماری روستایی شورای اروپا (Recommendation No R (89) 1089, 6)
۱۱	منشور میراث معماری اروپا شورای اروپا (European Convention, 1975)
۱۲	منشور واشنگتن: حفاظت از شهر تاریخی ایکوموس (Icomos, 1987)
۱۳	مدیریت میراث باستان‌شناختی ایکوموس (Icomos, 1990)
۱۴	منشور مراقبت از شهرها و مناطق تاریخی ایالات متحده آمریکا ایکوموس آمریکا براساس منشور ونیز ۱۹۶۶ (Icomos, 1992)
۱۵	سند نارا در مورد اصالت با توجه به منشور ونیز ۱۹۹۶ (Nara, 1994)
۱۶	منشور بورا با توجه به منشور ونیز ۱۹۹۶ (Burra, 1976)
۱۷	در منشور بین‌المللی جهانگردی فرهنگی هشتمین پیش‌نویس برای تصویب از سوی ایکوموس (Icomos, 1999)
۱۸	منشور میراث ساخته شده بومی ایکوموس (Icomos, 1975)
۱۹	قطعنامه سمپوزیوم واردکردن معماری معاصر در مجموعه بناهای باستانی ایکوموس (Icomos, 1972)
۲۰	قطعنامه سمپوزیوم بین‌المللی حفاظت از شهرهای کوچک تاریخی مصوب چهارمین مجمع عمومی ایکوموس (Icomos, 1975)
۲۱	بیانیه تلاسکالا ایکوموس (Declaration of Tlaxcala, 1982)
۲۲	کنوانسیون میراث معنوی یونسکو (Unesco, 2003)
۲۳	کنوانسیون حفظ و ترویج تنوع مظاهر فرهنگی یونسکو (Unesco, 2005)
۲۴	اعلامیه اسلامی حفاظت از میراث فرهنگی در جهان اسلام (Islamic Declaration, 2017)
۲۵	تسالونیک برای حفاظت از بقایای میراث بیزانس یونسکو (Thssalonika, 2018)
۲۶	فرهنگ بدون مرز: مدیریت میراث فرهنگی برای توسعه محلی و منطقه شورای اروپا (Culture without borders, 2020)
۲۷	کنفرانس ناپل وزرای فرهنگ منطقه اروپایی مدیران اتحادیه اروپا (Naples, 2022)
۲۸	قطعنامه شورا در مورد برنامه کاری اتحادیه اروپا برای فرهنگ (European Council resolution, 2023)

در این پژوهش گام‌هایی تعریف شد که تمامی اسناد از جمله قوانین، منشورها و قطعنامه‌ها (جدول ۴)، به وسیله آن‌ها تحلیل محتوا شدند. گام‌ها به این صورت است که ابتدا جملات اصلی مرتبط با مفهوم هویت و رابطه حفاظت و هویت در متن اسناد تعیین شدند و سپس جملات کلیدی از داخل جملات اصلی استخراج شدند. در گام بعدی جملات کلیدی کدگذاری شدند. این کدها براساس مفاهیم موجود در جملات تعیین شدند. در مرحله بعد کدهای استخراج شده ذیل زیرمقوله‌ها قرار داده شدند و در گام نهایی زیرمقوله‌ها تحت مقوله‌های اصلی طبقه‌بندی شدند (شکل ۱)؛ به طور مثال در تعریف مفهوم هویت تعدادی از جملاتی که مربوط به تنوع فرهنگی هستند در یک گروه و تعدادی از جملاتی که در ارتباط با تنوع ارزش‌ها هستند در یک گروه و جملاتی که در ارتباط با دارایی‌های فرهنگی تعاریف و مصادیق آن هستند در یک گروه طبقه‌بندی شدند.

فضه رحیمی

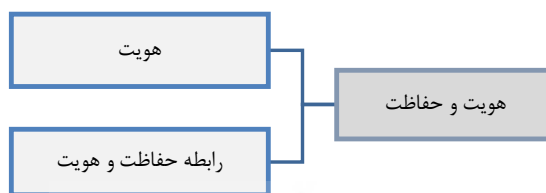
مفهوم‌شناسی هویت در حفاظت از آثار تاریخی فرهنگی بر مبنای تحلیل محتوای اسناد بین‌المللی مرتبط

شکل ۱. گام‌های تحلیل محتوا

۲-۳- یافته‌ها

در تحلیل محتوای اسناد کدهای استخراج شد که در زیر مقوله‌ها و سپس در مقوله‌های اصلی دسته‌بندی شدند. مقوله‌های اصلی شامل دو دسته اصلی الف) هویت و ب) رابطه حفاظت و هویت هستند. زیر مقوله‌هایی که مربوط به تعریف مفهوم هویت می‌شوند در دسته اول و زیر مقوله‌هایی که در ارتباط با رابطه هویت و حفاظت بودند در دسته دوم دسته‌بندی شدند (شکل ۲).

شکل ۲. دسته‌بندی اولیه هویت و حفاظت

۱-۲-۳- هویت

در تحلیل اسناد در ارتباط با مفهوم هویت کدهای مختلفی در ارتباط با هویت استخراج شد که در دو مقوله اصلی مفهوم هویت و وجوه هویت طبقه‌بندی شدند. در واقع کدهایی که در تعریف مفهوم هویت مهم هستند در ذیل مقوله مفهوم هویت و کدهای که بیانگر وجوه هویت هستند در مقوله اصلی وجوه هویت طبقه‌بندی شدند. هر یک از این دو مقوله اصلی زیر مقوله‌هایی را در ذیل خود دارند که همگی در راستای مفهوم هویت هستند (شکل ۳).

شکل ۳. مقوله‌ها و زیر مقوله‌های گروه هویت

مقوله مفهوم هویت

کدهای استخراجی در ارتباط با مفهوم هویت (۹۴ کد) در زیر مقوله‌های تنوع فرهنگی، تنوع ارزش‌ها و دارایی‌های فرهنگی طبقه‌بندی شدند. این موضوع بیانگر این است که در این اسناد به هویت به‌طور غیرمستقیم و تحت عنوان تنوع فرهنگی تنوع ارزش‌ها و دارایی‌ها پرداخته توجه شده است.

زیر مقوله تنوع فرهنگی از کدهایی چون تبادل افکار، تنوع مکانی و تنوع زبانی شکل گرفته است. در واقع هر فرهنگی با توجه به شباهت‌هایی که بین افراد درون یک فرهنگ مانند مکانی که در آن ایجاد شده و دیدگاه و زبان یکسان افراد و تفاوت با سایر فرهنگ‌ها متفاوت شکل می‌گیرد؛ بنابراین اصل تفاوت و تشابه یکی از اصول مهم در تشکیل هویت‌ها و شناخت آن‌ها از هم است؛ همچنین اصل تفاوت و تشابه باعث ایجاد تنوع ارزش‌ها نیز می‌شود. با توجه به اینکه ارزش‌ها در فرهنگ‌های مختلف متنوع است و هر فرهنگ ارزش‌هایی را محترم می‌شمارد که شاید در فرهنگ‌های دیگر فاقد ارزش یا

ارزش کمتری باشد؛ بنابراین این ارزش‌ها بخشی از هویت آن را تشکیل می‌دهد. از کدهای استخراجی در ارتباط با تنوع ارزش‌ها در این اسناد باید به ارزش اجتماعی، فرهنگ سنتی و ارزش ذاتی اشاره کرد. موضوع دیگر دارایی فرهنگی است. هر فرهنگی دارایی‌هایی دارد که ویژه آن است و این دارایی‌ها چه مادی و چه معنوی با آنچه در سایر فرهنگ‌ها وجود دارد، متفاوت است؛ به همین دلیل ما تنوع دارایی‌ها باعث بازشناختن آنها از هم می‌شود. از کدهای استخراجی تشکیل‌دهنده زیرمقوله دارایی‌های فرهنگی می‌توان میراث ملموس و ناملموس، سرمایه مادی و معنوی اشاره را نام برد (جدول ۵).

وجوه هویت

تعدادی از کدهای استخراج شده براساس موضوع و محتوا در مقوله اصلی وجوه هویت قرار گرفتند. تعداد این کدها شامل ۳۴ است که تحت زیرمقوله‌های وجه ذاتی، وجه اعتباری اولیه و وجه اعتباری ثانویه طبقه‌بندی شدند. مقوله وجه ذاتی از دو بخش معنوی و مادی تشکیل شده است که دربرگیرنده هویت خود اثر و محیط اثر و ارتباط آن‌ها با هم است. در واقع نمی‌توان بین این دو تمایزی قائل شد؛ زیرا اثر در یک زمان و مکان و با مواد و مصالح بومی و به‌وسیله سازنده اثر ایجاد شده است. از لحظه‌ای که خلق اثر پایان می‌پذیرد تا زمان حال، اثر در تعامل با محیط است. بر محیط تأثیر می‌گذارد و تأثیر می‌گیرد. بدین ترتیب از راه تعامل با محیط بخشی از هویت اثر شکل می‌گیرد. وجه اعتباری اولیه مربوط به کدهایی است که در ارتباط با مجموعه‌ای که اثر در آن قرار دارد. این موضوع در مورد هر اثری متفاوت است. به‌طور مثال گاه تاریخ و گاه مکان اثر باعث شکل‌گیری هویت اعتباری اولیه آن می‌شود و گاه ترکیبی از عوامل باعث شکل‌گیری هویت اثر می‌شود؛ بنابراین تمامی آثاری که بیانگر هویت فرهنگی یک مجموعه، منطقه و کشور هستند ضروری است در همان مکان حفاظت شوند. مقوله وجه اعتباری ثانویه مربوط به کدهای استخراجی در ارتباط با حوزه فرهنگی و تمدنی اثر است. اهمیت این مقوله از این نظر است که اگر اثر خارج از آن حوزه فرهنگی باشد، هویت آن خدشه‌دار می‌شود به‌طور مثال با خرید یک اثر شاید بتوان مالک آن بود اما نمی‌توان هویت اثر و حداقل بخشی از هویت اثر را خریداری کرد. هر اثر متعلق به جایی است که با هویت خود اثر هم‌خوانی دارد. در واقع هویت هر اثری فقط بخش مادی اثر نیست که با خرید آن بتوان اثر و هویت آن را از آن خود کرد؛ بلکه ویژگی‌های مادی و معنوی اثر در ارتباط با هم تشکیل‌دهنده هویت آن است. همچنین هویت اثر محدود به پیرامون خود نمی‌شود؛ بلکه به مجموعه‌ای که در آن قرار دارد و حوزه فرهنگی که به آن تعلق دارد نیز بستگی دارد (جدول ۵).

جدول ۵. کدهای انتخابی و زیرمقوله و مقوله‌های مفهوم هویت

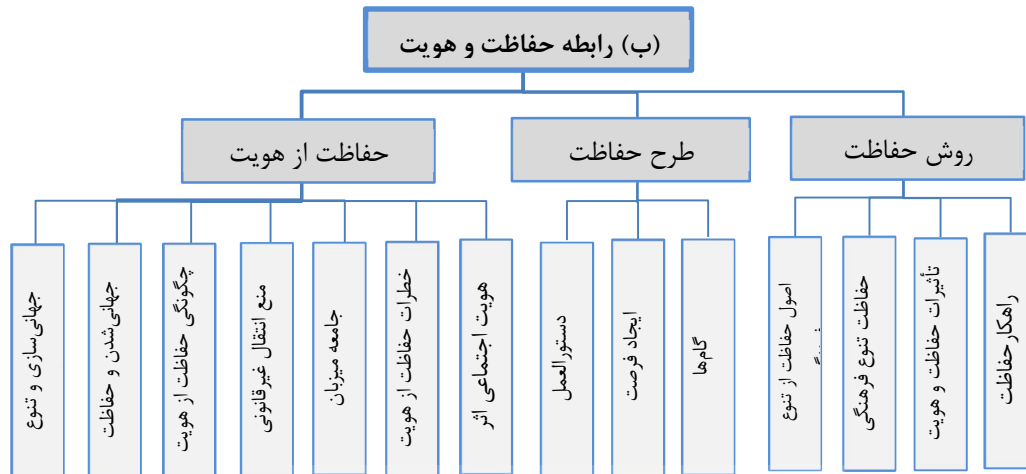
مقوله	زیرمقوله	تعداد کدهای استخراجی	برخی مفاهیم مورد اشاره
مفهوم هویت	تنوع فرهنگی	۹۴	تنوع فرهنگی، تبادل افکار، تنوع مکانی و تنوع زبانی
	تنوع ارزش‌ها		ارزش اجتماعی، فرهنگ سنتی و ارزش ذاتی
	دارایی فرهنگی		میراث ملموس و ناملموس، سرمایه مادی و معنوی
وجوه هویت	وجه ذاتی	ویژگی فیزیکی	مواد، دانش سنتی، زمان، مکان، سازنده اثر، استفاده‌کننده آن، بی‌همتا بودن، کل همسان، کل به‌هم‌پیوسته، توازن، اصالت، غیرقابل جایگزین، یکپارچگی
		ویژگی معنوی	مجموعه‌های کوچک، زمینه طبیعی اثر، زمینه ساخت اثر
	وجه اعتباری اولیه		ملی، منطقه‌ای، جهانی، میراث مشترک، گوناگونی فرهنگی ملت‌ها،
	وجه اعتباری ثانویه		

فضه رحیمی

مفهوم‌شناسی هویت در حفاظت از آثار تاریخی فرهنگی بر مبنای تحلیل محتوای اسناد بین‌المللی مرتبط

۲-۳- رابطه هویت و حفاظت

در تحلیل اسناد ذکر شده علاوه بر بررسی مفهوم هویت، اینکه هویت و حفاظت چگونه در ارتباط با هم هستند نیز بررسی شد. نتیجه تحلیل اسناد، استخراج کدهایی است که پس از قرارگیری ذیل زیرمقوله‌های فرعی، در مقوله‌های اصلی شیوه حفاظت و حفاظت از هویت، طرح حفاظت طبقه‌بندی شدند (شکل ۴).

شکل ۴. مقوله‌ها و زیر مقوله‌های رابطه هویت و حفاظت

مقوله روش حفاظت

تعداد ۱۴۳ کد در ارتباط با روش حفاظت استخراج شد که این کدها در ذیل زیرمقوله‌های راهکار حفاظت، تأثیرات حفاظت و هویت، حفاظت تنوع فرهنگی و اصول حفاظت از تنوع فرهنگی طبقه‌بندی شدند (جدول ۶).

حفاظت از میراث گذشتگان نیازمند شالوده‌ای از دانش و مهارت حرفه‌ای و علمی است. بخشی از این دانش مربوط به سنت‌های زنده مردم بومی است؛ بنابراین مشارکت گروه‌های فرهنگی محلی، نقشی اساسی در صیانت و مراقبت از میراث فرهنگی دارد. یکی از راهکارهای حفاظت ارائه اطلاعات به عموم مردم و مردم بومی در مورد اهمیت میراث گذشتگان آن‌هاست. از طرفی تعامل با مردم بومی در ارتباط با شیوه‌های خلق اثر، مواد به کار رفته و شیوه‌های کاربرد این مواد و فرهنگی که در استفاده از آثار وجود دارد و حتی شیوه‌های حفاظت از آن‌ها در گذشته، علاوه بر حفظ اثر، هویت اثر و فرهنگ تولیدکننده آن را نیز حفظ می‌کند و این گامی در جهت حفاظت از تنوع فرهنگی است.

در اقدام حفاظتی نه تنها باید از هر نوع تهدید نسبت به هریک از این ویژگی‌ها که موجب آسیب دیدن آن در اثر می‌شود مطلقاً اجتناب کرد؛ بلکه این اقدامات براساس حفظ تنوع فرهنگی انجام شود. این موضوع باید در سطح محلی، ملی و بین‌المللی در نظر گرفته شود. در صورتی که یکی از مشکلات در حفاظت در میان کشورهای دارای تنوع فرهنگی، تفاوت در نظام‌های حقوقی و سنت‌هاست که مانع ایجاد نظام یکپارچه‌ای در این کشورها می‌شود. به همین دلیل در این‌گونه کشورها باید به قرابت‌های فرهنگی موجود توجه کرد. زیرا توجه به شباهت‌های فرهنگی می‌تواند منجر به اصول مشترکی در حفاظت از آثار شود. این موضوع در کشورهایی که در حوزه فرهنگی مشترکی قرار دارند باعث مشارکت در حفاظت آثار با ویژگی‌های مشابه می‌شود.

توانمندسازی کشورها در حوزه‌های فرهنگی مشابه در خلق و تقویت ابزار بیان فرهنگی در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی و ارتقای آگاهی محلی، ملی و بین‌المللی از اهمیت میراث فرهنگی ناملموس و تضمین درک و قدردانی متقابل از راه‌های حفاظت از تنوع فرهنگی است.

جدول ۶. کدهای انتخابی و زیرمقوله مربوطه به مقوله روش حفاظت

مقوله	زیرمقوله	تعداد کدهای استخراجی	برخی مفاهیم مورد اشاره
روش حفاظت	اصول حفاظت از تنوع فرهنگی	۱۴۳	اصل تساوی منزلت و احترام، اصول پذیرش شأن و احترام برابر برای همه فرهنگ‌ها، اصل توسعه پایدار، شناخت سنت‌های نیاکانی، عبرت‌گیری از تجربیات نسل‌های گذشته،
	حفاظت تنوع فرهنگی		حفظ و ترویج تنوع بیان‌های فرهنگی، خلق و تقویت ابزار بیان فرهنگی در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی، همکاری، حفظ حافظه جمعی، حفظ هویت مردم، ارتقای تنوع فرهنگی
	تأثیرات حفاظت و هویت		برخورد فنی و اخلاقی، استراتژی محافظت طولانی‌مدت، مداخله کاملاً مستند، تمایز، وحدت، محیط، تعیین کاربرد یا عملکرد، حفظ شخصیت نامشهود اثر تاریخی رابطه نسل آینده، حفاظت و هویت، تعامل، کنش پویا و دایمی، رابطه اثر در مجموعه،
	راهکار حفاظت		بازسازی، جابه‌جایی، حمایت، دخالت، دخالت جوامع و افراد، صیانت، حفاظت، نگهداری، مراقبت، مرمت، بازسازی، کاربرد مناسب و همساز، فنون پیشرفته حفاظت، فنون، حفاظت از مجموعه، توانمندسازی فرهنگ، افزایش مشارکت فرهنگی، تقویت هویت و تنوع فرهنگی و زبانی

مقوله طرح حفاظت

کدهای استخراجی در ارتباط با مقوله طرح حفاظت تحت زیرمقوله‌های اصلی گام‌ها، ایجاد فرصت، دستورالعمل طبقه‌بندی شدند که تعداد آن‌ها ۲۱ کد است (جدول ۷).

هدف از طرح حفاظت محافظت از موجودیت مادی آثار، حفظ شخصیت تاریخی و کلیت آن‌ها، حفظ خصوصیات مادی یا ملموس و ناملموس آن‌هاست. اهداف اصلی طرح حفاظت باید به روشنی تصریح شوند، و در پاسخ به این سؤالات باشد که کدام اثر باید تحت مراقبت باشد، کدام اثر در شرایط خاص تحت مراقبت قرارگیرد، از حفاظت از کدام اثر در شرایطی کاملاً استثنایی صرف نظر کرد، و البته مستندنگاری در تمام مراحل انجام شود، همچنین طرح حفاظت مورد پشتیبانی مردم بومی باشد. در این راستا ایجاد دستورالعمل‌ها و اقدامات اساسی در سطوح قانونی، اداری و مالی و حفاظت از محیط طبیعی و انسانی باید به‌طور واضح تعیین شوند. گفتگو و همکاری با مردمی که به‌نحوی صاحب اثر هستند فرصتی در جهت به اشتراک گذاشتن ایده‌ها و افزایش آگاهی و ظرفیت‌سازی و مدیریت همه‌جانبه حفاظت از آثار است.

جدول ۷. کدهای انتخابی و زیرمقوله مربوطه به مقوله طرح حفاظت

مقوله اصلی	زیرمقوله	تعداد کدهای انتخابی	برخی مفاهیم مورد اشاره
طرح حفاظت	گام‌ها	۲۱	ایجاد مناطق حفاظتی، حفاظت جوهر مادی، حفاظت محیطی، حفاظت در جامعه، دانش محلی متنوع، دانش سنتی، باورها و سنت‌های مختلف
	ایجاد فرصت		توانا کردن ظرفیت‌های مدیریتی و راهبردی، فرهنگ و ایجاد توسعه پایدار، ظرفیت‌سازی، آگاهی، همکاری، متحدشدن و اشتراک، گفت‌وگو، به رسمیت شناختن «دیگری»، مدیریت سایت توسط خود ساکنان
	دستورالعمل		تهیه فهرست‌های اموال، تهیه پایگاه داده‌هایی، انتخاب اثر، معرفی، مرکز حفاظت

مقوله حفاظت از هویت

کدهای استخراجی در ارتباط با مقوله حفاظت از هویت کدهایی هستند که تحت زیرمقوله‌های جهانی شدن و حفاظت، جهانی‌سازی و تنوع فرهنگی، جامعه میزبان، چگونگی حفاظت از هویت، خطرات حفاظت از هویت، منع انتقال

غیرقانونی، هویت اجتماعی اثر طبقه‌بندی شدند. تعداد آن‌ها ۱۳۱ عدد است (جدول ۸). در جهانی که به‌طور فزاینده در معرض فشارهای جهانی‌سازی و همگون‌سازی است نقش اصلی در کار حفاظت، روشن کردن و وضوح بخشیدن به هویت اثر است. در این مسیر افزایش توجه عموم به ارزش آثار در قالب کاربرد ریشه‌دار مصالح، تناسب‌ها، فنون ساخت، جزئیات آرایه‌ها که بخش مهمی از هویت اثر است که باید در دستور کار حفاظت باشد. برای این منظور احترام به ارزش‌ها و حقوق جامعه میزبان، توجه به ضروریات جامعه میزبان، در نظر داشتن توسعه پایدار الزامی است.

حفاظت از میراث فرهنگی در تمامی شکل‌ها و دوره‌های تاریخی آن، ریشه در ارزش‌هایی دارد که به آن میراث نسبت داده می‌شود. این امر امکان‌پذیر نخواهد بود مگر اینکه هویت اثر به‌طور دقیق بررسی شود؛ در غیر این صورت حفاظت ناقص اثر هویت آن را تهدید کرده و تحت تأثیر می‌دهد.

توانایی ما برای فهم ارزش‌ها بستگی به این موضوع دارد که تا چه میزان منابع اطلاع راجع به ارزش‌ها وجود دارد؛ به همین دلیل یکی از راه‌های فهم ارزش‌ها تقویت تعامل بین فرهنگی، گفتگوی میان فرهنگ‌ها و مبادلات گسترده و متوازن میان فرهنگ‌ها است. در واقع در عصر حاضر که عصر دهکده جهانی است باید از ارتباط بین فرهنگ‌ها کمک گرفت و از تجربیات فرهنگ‌ها مختلف در مواجهه با پدیده جهانی‌سازی آگاهی یافت و از آن‌ها در حفاظت از تنوع فرهنگی استفاده کرد. زیرا جهانی‌سازی می‌تواند در به رسمیت هویت‌های متکثر مؤثر باشد و زمینه‌های مختلف بروز تنوع فرهنگی و هویت‌های متمایز را فراهم سازد.

در مسیر توانمند ساختن هویت‌ها و فرهنگ‌ها باید به خطراتی چون کلیشه‌سازی، عدم آگاهی از آسیب‌ها و بحران‌های هویتی، تفرقه و تنش بین فرهنگ‌ها توجه کرد، به‌طور مثال میراث ساخته شده بومی به مرور زمان دچار تغییر می‌شود. این تغییرات را باید جزو ابعاد و جنبه‌های مهم معماری بومی تلقی کرد؛ همچنین منطبق کردن همه بخش‌های یک بنا با یک دوران خاص براساس اصول ساختارهای بومی نخواهد بود.

در طرح‌های حفاظتی باید به تأثیرات حفاظت از هویت توجه ویژه داشت بدین‌صورت که ارزش‌های گذشته را در خط‌مشی و سیاست‌های کلی در نظر گرفت؛ زیرا این ارزش‌ها نقشی اساسی در تعادل، آرامش و رشد انسان خواهد داشت. یکی از نمودهای آن این است که برای جلوگیری از انتقال غیرقانونی آثار با افزایش آگاهی، انگیزش، احترام به هویت آثار، مانع از خریداری و یا جابه‌جایی بی‌دلیل آن‌ها شد. این موضوع ابتدا در قلمرو حاکمیتی هر سرزمین و سپس سطح بین‌المللی با ارائه توافق‌نامه‌های موضوعی بین کشورها امکان‌پذیر است.

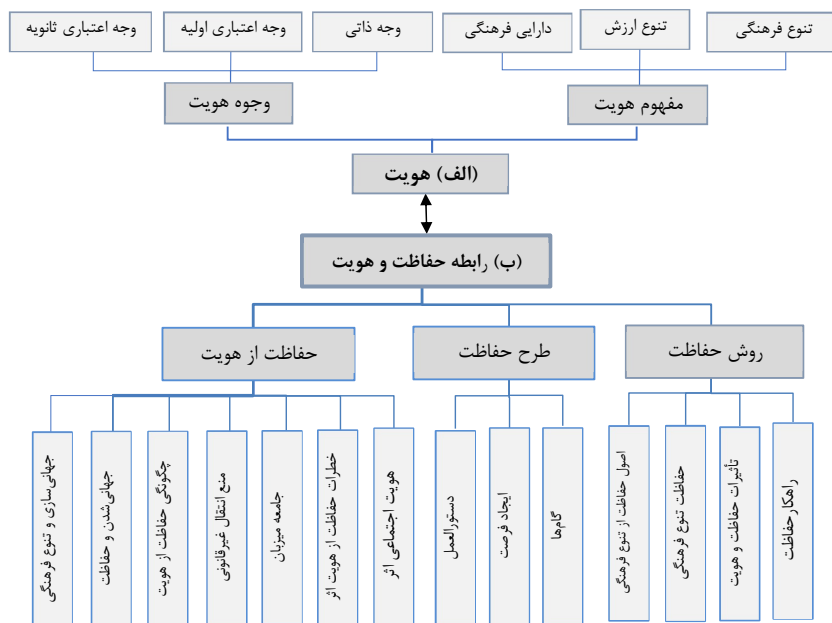
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۸. کدهای انتخابی و زیرمقوله مربوط به مقوله حفاظت هویت

مقوله اصلی	زیرمقوله	تعداد کدهای انتخابی	برخی مفاهیم مورد اشاره
حفاظت از هویت	جهانی سازی و تنوع فرهنگی	۱۳۱	خطرات ناشی از عدم تعادل میان کشورهای غنی و فقیر، تقویت تعامل بین فرهنگی فراهم ساخته، وجود چالش زمینه تنوع فرهنگی، احترام به فرهنگها و فرهنگ صلح، گفتگو میان فرهنگها، تضمین مبادلات گسترده و متوازن میان فرهنگها،
	جهانی شدن و حفاظت		افزایش حساسیت مشترک نسبت به حراست، گفتگوی دانمی جوامع، تغییر شکل اجتماعی، تهدید برای میراث، آگاهی به حراست از میراث، غنای تنوع فرهنگی، خلاقیت بشری، آسیب پذیری به دلیل همگون سازی فرهنگ، مشکلاتی چون کهنگی پذیری، توازن داخلی و یکپارچگی،
	جامعه میزبان		توجه جامعه میزبان به ضرورت حفظ میراث، توسعه فرهنگی و دسترسی منطقی به میراث با مدیریت صحیح، احترام به ارزشها و حقوق جامعه میزبان، احترام به ارزشهای میراث، به رسمیت شناختن ماهیت متمایز ابزار هویت، ساختن سرزمینها و هویت های متکثر در مقیاس های مختلف،
	چگونگی حفاظت از هویت		احترام به تأثیرات تمامی دوره ها، عناصر میراث فرهنگی بخشی از سنت های زنده مردم بومی، میراث ذخیره فرهنگی آسیب پذیر و غیرقابل جایگزین، میراث متعلق به همه بشریت و گروه های انسانی، حفاظت ریشه در ارزشها میراث، فهم میراث فرهنگی، شناختن تاریخ و معنای آن، تضمین حراست از مواد و مصالح آن، مرمت و بهبود آن، اجتناب از تهدید و ویژگی های اثر، اجتناب از آسیب دیدن اصالت اثر، ارزش های گذشته خط مشی و سیاست کلی جامعه،
	خطرات حفاظت از هویت		خطرات کلیشه سازی و هویت زدایی، عدم آگاهی از آسیب تخریب، عملیات نامتناسب بازسازی، سرقت، جابه جایی، قاچاق آثار باعث تضعیف هویت، بحران هویت، تفرقه، تنش بین هویت فراملی،
	منع انتقال غیرقانونی		جلوگیری انتقال غیرقانونی در قلمرو حاکمیت، انگیزش و افزایش علاقه و احترام، خودداری از خرید کالاهای فرهنگی، خطر جدی پدیده های خاص زمانه ما برای میراث،
	هویت اجتماعی اثر		تشکیل مجموعه های کاملی که معرف تمدن، تاریخ، هنر و معماری هر کشور، حفاظت از هویت اثر استرداد، جلوگیری از افراط گرایی خشونت آمیز، مدیریت میراث فرهنگی کثرت گرا و متنوع، نقشی اساسی در تعادل، آرامش و رشد انسان، نقشی فعال برای میراث فرهنگی و طبیعی

بنا بر آنچه در تحلیل محتوای اسناد بین المللی ذکر شد در این اسناد هویت را می توان در دو دسته اصلی مفهوم هویت و وجوه هویت مشاهده کرد که دارای زیرشاخه هایی است که همگی در ارتباط با هم هستند. موارد گفته شده در مقوله ها و زیرمقوله ها و چگونگی ارتباط آن ها را می توان به صورت نمودار در شکل ۵ دید (شکل ۵).

رتال جامع علوم انسانی

شکل ۵. نمودار کلی مقوله‌ها و زیر مقوله‌های استخراجی

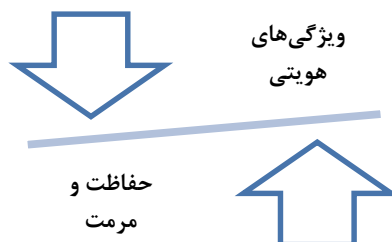
در اسناد مطالعه‌شده مفهوم هویت در تنوع ارزش‌ها، تنوع فرهنگی و دارایی فرهنگی، ذکر شده است و ارتباط مستقیمی با این مفاهیم دارد، اما هویت برای نمایان شدن نیاز به وجوهی دارد. این وجوه در کدهای استخراج‌شده به زمان خلق اثر و محیط پیرامون آن تا حال، مجموعه و حوزه فرهنگی که در آن قرار دارد، مربوط است.

وجه ذاتی اثر زمانی شکل می‌گیرد که اثر توسط خالق براساس محیط مادی و معنوی پیرامون خود آن را خلق می‌کند. در این مرحله شکل‌گیری هویت اثر پایان نمی‌یابد و در ادامه حیات اثر در ارتباط با محیط پیرامون خود ویژگی‌هایی را کسب می‌کند که وجه اعتباری اثر است؛ مثلاً می‌توان به مجموعه‌ای که در آن قرارداد، اشاره کرد. هویت اثر در وجه اعتباری ثانویه آن با توجه جایگاه اثر در سطح جهانی آن شکل می‌گیرد. بخشی از هویت اثر، گستره جهانی آن است که باعث تمایز آن از سایر آثاری که در جهان وجود دارند، می‌شود. به‌عنوان مثال وقتی در مورد اثر تاریخی بحث ایرانی بودن آن یا غیرایرانی بودن آن به میان می‌آید منظور همان وجه اعتباری ثانویه آن است.

آنچه در تحلیل محتوای اسناد مذکور در ارتباط با حفاظت و مرمت به دست آمد در سه مقوله روش حفاظت، طرح حفاظت و هویت دسته‌بندی شد. با توجه به اینکه بیشتر آثار تاریخی براساس شیوه‌های بومی و با توجه به محیط طبیعی و فرهنگی آن و مواد و مصالح پیرامون توسط خالق اثر به وجود آمده‌اند که همگی هویت اثر است؛ بنابراین حفاظت نباید بدون توجه به هویت اثر باشد. اما توسعه علمی معاصر را نیز نمی‌توان نادیده گرفت؛ بلکه می‌تواند در شناخت اثر، شباهت‌ها و تفاوت‌های آن و شیوه‌های نگهداری و حفاظت بیشتر آن به کار برد؛ بنابراین فنون و مصالح جدید نباید هویت اثر را تحت‌تأثیر قرار دهد؛ بلکه باید باعث حفظ بیشتر هویت اثر شود.

براساس تحلیل محتوای صورت‌گرفته مشخص شد هویت هر اثری از بخش‌ها و لایه‌های مختلفی شکل گرفته است که این لایه در ارتباط با هم هویت اثر را تشکیل می‌دهند. رابطه موجود بین لایه‌های مختلف هویتی اثر به صورت دیالکتیک است به این معنا که وجه ذاتی اثر که درونی‌ترین بخش هویت آن است با بیرونی‌ترین وجه آن که وجه اعتباری آن است و باعث تعامل با محیط می‌شود در ارتباط مستقیم هستند و نمی‌توان آن‌ها را جدا از هم در نظر گرفت. جدا فرض کردن این لایه اولین مرحله از تخریب اثر است؛ زیرا اثری را که دارای آسیب در ماده است شاید بتوان مرمت کرد؛ اما اگر آسیب در هویت اثر باشد، نمی‌توان مرمت کرد. به همین دلیل است که توصیه می‌شود آثار از محیط خود جدا نشود. این محیط هم شامل محیط مادی و فرهنگی آن می‌شود.

علاوه بر این بین ویژگی‌های هویتی اثر و حفاظت اثر رابطه دوسویه وجود دارد؛ یعنی حفظ ویژگی‌های هویتی اثر حفظ موجودیت اثر است. از طرفی ویژگی‌های هویتی اثر تعیین‌کننده روش حفاظت و مرمت آن است. مادامی که هویت اثر دقیق بررسی شود و وجوه آن مشخص شود و اقدامات حفاظتی و مرمتی براساس هویت اثر انجام شود، در این حالت بین ویژگی هویتی اثر و حفاظت و مرمت آن تعادل برقرار خواهد شد (شکل ۶). در غیر این صورت به هویت اثر خدشه وارد خواهد شد.

شکل ۶. رابطه ویژگی‌های هویتی و حفاظت و مرمت

موارد گفته شده براساس اصل تفاوت و تشابه مباحث هویت است که باعث شناخت اثر براساس تشابه و تفاوت صورت می‌گیرد. اصل تفاوت است که باعث گوناگونی و تنوع فرهنگی و در نهایت تولید آثار با ویژگی‌های منحصر به فرد می‌شود و اصل تشابه باعث قرارگیری یک اثر در گروهی از آثار با ویژگی‌های مشابه است. اصل تفاوت باعث ایجاد هویت در مرحله اول خلق اثر می‌شود و اصل تشابه باعث قرارگرفتن اثر در مجموعه‌ای می‌شود که با آن‌ها در برخی ویژگی‌های مشترک هستند.

نتیجه‌گیری

پیش شرط حفاظت داشتن دانش عمیق در مورد ویژگی‌های مادی، معنوی، خصوصیات مواد تشکیل دهنده آن، عملکرد و رفتار اجزای سازنده و مدل ساختاری آن است. قبل از هر نوع مداخله ساختاری در یک اثر تاریخی باید با شناسایی این ویژگی‌ها بهترین روش حفاظت را انتخاب کرد. مثلاً انتخاب بین مصالح و تکنیک‌های سنتی یا مدرن باید به صورت موردی و براساس ویژگی‌های هویتی اثر باشد و یا مواد جدید باید با توجه به سازگاری آن با مواد تشکیل دهنده اثر، تأثیر آن‌ها بر ویژگی‌ها و ارزش‌های اثر باشد.

نسبت دادن یک ویژگی خاص به یک اثر نیاز به بررسی دقیق دارد، تا از تضعیف موجودیت مادی و ویژگی نامحسوس آن جلوگیری شود. به همین دلیل طرح حفاظت باید توسط یک تیم بین‌رشته‌ای تعیین شود. تا علاوه بر حفاظت جوهر مادی اثر، شخصیت ناملموس اثر نیز حفاظت شود، بنابراین تعیین دقیق آنچه باید حفاظت شود در واقع تعیین دقیق ویژگی‌های خاص هر اثر تاریخی، تعیین مورفولوژی محیط اطراف، حافظت از موجودیت مادی، حفظ شخصیت تاریخی آن و کلیت آن‌ها است. در واقع با حفاظت براساس ویژگی‌های هویتی اثر می‌توان ضابطه‌ای را تعیین کرد که تمامیت اثر در سه وجه ذاتی، اعتباری اولیه و ثانویه حفظ شود. با مطالعه دقیق هویت اثر می‌توان دریافت که کدام بخش از هویت اثر بروز بیشتری دارد. این موضوع براساس اصل تفاوت و تشابه است که باعث شکل‌گیری هویت اثر در وجوه مختلف است. در واقع اثر دارای تمامی وجوه گفته شده است؛ اما در برخی آثار تعدادی ویژگی‌ها آشکارتر و بروز بیشتری دارد. از طرفی بین ویژگی‌های هویتی و وجوه هویتی اثر ارتباط به صورت دیالکتیک وجود دارد که در کل، هویت اثر را به ما می‌شناسد؛ به همین دلیل در برنامه‌ریزی‌های حفاظت و مرمت باید ویژگی‌های هویتی اثر بسیار مورد توجه باشد؛ زیرا امکان دارد با برنامه‌های غیراصولی؛ بر هویت اثر خدشه وارد شود. البته اگر هویت اثر، لایه‌های مختلف آن و رابطه‌ای که بین آن‌ها وجود دارد به درستی مورد مطالعه قرار گیرد و نتایج مطالعات در خط‌مشی برنامه‌های حفاظت و مرمت لحاظ شود، هویت اثر حفظ خواهد شد؛ بنابراین باید گفت که ارتباط دوسویه‌ای بین هویت اثر و حفاظت و مرمت وجود دارد که هر کدام می‌تواند بر دیگری تأثیر گذارد و مناسب‌ترین آن این است که بین هویت اثر و شیوه حفاظت آن تعادل برقرار شود.

سپاسگزاری

بدینوسیله از گروه آموزشی مرمت اشیاء فرهنگی تاریخی دانشکده حفاظت و مرمت دانشگاه هنر که فرصت انجام این پژوهش را ایجاد نموده‌اند و همچنین داوران محترم نشریه علمی اثر که با بررسی و راهنمایی‌های ارزشمند خود و پذیرش مقاله، زمینه اشتراک علمی آن را در جامعه متخصصین حفاظت و مرمت میراث فرهنگی مهیا نموده‌اند، قدردانی و سپاسگزاری می‌نماییم.

پی‌نوشت‌ها

۱. سند نارا در مورد اصالت با توجه به منشور ونیز ۱۹۹۶
2. <https://www.visualthesaurus.com/app/view>
3. Lang man Dictionary
4. Webster, 1988, P597
۵. (کشف اصطلاحات الفنون). کشف اصطلاحات الفنون و العلوم، نویسنده: محمد علی التهانوی، ۱۱۵۸ ق، ناشر: مکتبه لبنان ناشرون
6. Identification
7. Sheldon Stryker
8. Mc call and Simmons
9. Peter Burke
10. Henry Tajfel
11. Richard Jenkins
12. Peter M Hall
13. Van Dijek
14. Robert G Dunn
15. Judit Butler
16. Content Analysis
17. Coffy & Atkinson
18. Open Cding

منابع فارسی

- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۴)، انسانا مدرن و معماری هویت، مطالعات ملی بهار، ش ۲۱، ۹-۲۸
- جنکینز، ریچارد (۱۳۸۱)، ترجمه اکبر احمدی، چاپ اول، تهران: انتشارات شیرازه
- خنیفر، حسین، مسلمی، ناهید (۱۳۹۸)، اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی: رویکردی نو و کاربردی (جلد ۱)، چاپ دوم، تهران انتشارات نگاه دانش
- مهرداد، ندا، حق دوست، سیده فاطمه، سیدفاطمی، نعیمه سادات، رضایی، محبوبه، ابراهیمی، حسین، (۱۳۹۸)، تحلیل محتوای کیفی، چاپ چهارم، تهران: انتشارات بشری
- یوکیلتو، یوگا، تاریخ حفاظت معماری (۱۳۹۴)، ترجمه خشایار بهاری، محمد حسین طالبیان، چاپ دوم، تهران: انتشارات: روزبه
- وطن دوست، رسول (۱۳۹۵)، جستارهای تاریخی فلسفی در حفاظت از میراث فرهنگی، پژوهشگاه میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، چاپ اول: تهران
- Burra, (1976) *The Burra Charter*, Australia ICOMOS, 1979
- Culture without borders, (2020) *Culture without borders: Cultural heritage management for local and regional development* CG/CUR(2020)15-3 1 September 2020
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. sage.
- Declaration of Tlaxcala, (1982) *Declaration of Tlaxcala, The participants attending the third Inter- American*

فضه رحیمی

Symposium on the Conservation of the Building Heritage devoted to the subject of The Revitalization of Small Settlements, organized by the Mexican National Committee of ICOMOS and held in Trinidad, Tlaxcala, from 25 to 28 October 1982

- European Convention, (1969) *European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (Revised)**, European Treaty Series - No. 143 (*)
- European Convention, (1975) *European Charter of the Architectural Heritage, Adopted by the Council of Europe*, October 1975
- European Council resolution, (2023) *Delegations will find in the annex the Council resolution on the EU Work Plan for Cultur20232026*, as approved by the Council (Education, Youth, Culture and Sport) at its meeting on 29, November
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Stanford university press..
- Granada, (1985) *Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe, European Treaty Series - No. 121, Granada, 3.X.1985*
- Hall, S., & Du Gay, P. (Eds.). (1996). *Questions of cultural identity*: SAGE Publications. Sage.
- Icomos, (1972) *Resolutions of the Symposium on the Introduction of Contemporary Architecture into Ancient Groups of Buildings*, Third General Assembly of ICOMOS Budapest.. 25-30 June.. 1972
- Icomos, (1975) *Charter on the Built Vernacular Heritag, Ratified by the ICOMOS 12th General Assembly*, in Mexico, October 1999.
- Icomos, (1975) *Resolutions of the International Symposium on the Conservation of Smaller Historic Towns, at the 4th ICOMOS General Assembly*, Rothenburg ob der Tauber, 29-30 th May 1975.
- Icomos, (1987) *Charter for the conservation of Histori Towns and Urban Areas (Washington Charter 1987) Adopted by ICOMOS General Assembly in Washington, DC*, October 1987
- Icomos, (1990) *Charter for the Protection and Manegment of Archeological Heritage (1990)*, Prepared by the International Committee for the Management of Archaeological Heritage (ICAHM) an approved by the 9th General Assembly in Lausanne in 1990, Icomos.
- Icomos, (1992) *A Preservation Charter for the Historic Towns and Areas of the US/Committee on Historic Towns, U.S, Icomos*, Fredericksburg, Virginia, USA 14 March 1992.
- Icomos, (1999), *International Cltural Tourism Charter, Managing Tourism at Places of Heritage Significance*, Adopted by ICOMOS at the 12th General Assembly in Mexico, October 1999.
- Islamic Declaration, (2017) *Islamic Declaration on Safeguarding Cultural Heritage in the Islamic World the 10th Islamic Conference of Culture Ministers*, held in Khartoum, on 21-23 November 2017
- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Sage publications., translated Hushang Naibi. The seventh edition. Tehran: Nei Publishing
- Naples, (2022) *Naples Conrence of The Ministers of Culture of The Euromediterranean Region / EU Southern Partnership* (Naples, 16-17 June 2022)
- Nara, (1994) *The Nara Document on Authenticity*, Nara (Japan), 1994
- Olson, E. (2016). *Personal identity. Science fiction and philosophy: From time travel to superintelligence*, 69-90.
- Philippot, P. (1976). *Historic preservation: Philosophy, criteria, guidelines. In Preservation and conservation: principles and practices*. Proceedings of the north american international regional conference, williamsburg..., september 10-16 1972 (pp. 367-74).
- Recommendation No R 89) 1989) 6) *the Committee of Ministers to Member States on the Protection and Enhancenent of the Rural Architechyrural Heritagh*, (Adopted by the Committee of Ministers on 13 April 1989 at the 425th meeting of the Ministers› Deputies)

فضنه رحیمی

مفهوم‌شناسی هویت در حفاظت از آثار تاریخی فرهنگی بر مبنای تحلیل محتوای اسناد بین‌المللی مرتبط

- Ruskin, J. (1849). *The Works of John Ruskin: The seven lamps of architecture* (Vol. 8). George Allen. 18-20
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research techniques*. Translator: Mohammadi, Buyuk
- Thssalonika, (2018) *The Thssalonika Charter for the Protection of Byzantin Heritage Monuments* E.K.B.M.M,2, Stratou Avenue, 540, 13. Thessaloniki, Greece.
- Unesco (1970) *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property*, Paris, France, 14 November
- Unesco, (1956) *Recommendation on International Principles Applicable to Archaeological Excavation*, November to 5 December 1956, New Delhi, UNESCO.
- Unesco, (1962) *Recommendation Concerning the Safeguarding of the Beauty and Character of Landscapes and Sites*, 9 November to 12 December 1963 , Paris, UNESCO.
- Unesco, (1964) *Recommendation on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Export, Import and Transfer of Ownership of Cultural Property*, 20 October to 20 November 1964, Paris, UNESCO.
- Unesco, (1968) *Recommendation concerning the Preservation of Cultural Property Endangered by Public or Private Works*, 15 October to 20 November 1968, Paris, UNESCO.
- Unesco, (1972) *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, 16 November 1972, Paris.
- Unesco, (1976) *Recommendation concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas*, 26 October to 30 November 1976, Nairobi, UNESCO.
- Unesco, (2003) *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Paris*, 17 October 2003, UNESCO.
- Unesco, (2005) *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions*, The General Conference of the United Nations Educational,Scientific and Cultural Organization, meeting in Paris from 3 to 21 October 2005, UNESCO.
- United Nations Educational, *Scientific and Cultural Organization* (UNESCO). (1995). *Our creative diversity: Report of the World Commission on Culture and Development*.417-447.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Journal of Architecture and Urban Planning. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله
 رحیمی، فضه و رازقی، علیرضا (۱۴۰۲). مفهوم‌شناسی هویت در حفاظت از آثار تاریخی فرهنگی بر مبنای تحلیل محتوای اسناد بین‌المللی مرتبط. فصلنامه علمی اثر، دوره ۴۴، شماره ۲ (۱۰۱): ۳۱۲-۳۳۰.

DOI: 10.22034/44.2.312

URL: <https://athar.richt.ir/article-2-1648-fa.html>